

КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 342.5

Наталія МІШИНА

доктор юридичних наук, професор, дослідниця Лабораторії SAGE, Університет Страсбургу, Франція; професор кафедри конституційного права, Національний університет «Одеська юридична академія», ул. Академічна, 2, м. Одеса, Україна, 65009

ORCID: 0000-0002-2357-3384

Scopus Author ID: 57215492292

DOI: 10.32782/LST/2023-3-2

Бібліографічний опис статті: Мішина, Н. (2023). Тимчасово окуповані території: зарубіжний досвід захисту прав людини. *Law. State. Technology*, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2

ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Метою статті є узагальнити зарубіжний досвід захисту прав людини, коли йдеться про тимчасово окуповані території.

Узагальнено, що в юридичній літературі на підставі дослідження досвіду зарубіжних країн констатується, що на тимчасово окупованих територіях виникає ціла низка серйозних конституційно-правових проблем, які стосуються прав людини. До числа цих прав уважають належними насамперед право на життя і безпеку, свободу вираження, право на справедливий суд, право на свободу та особисту недоторканність, право на освіту, право на медичну допомогу, право на працю і соціальний захист. Автор підкреслює, що ці узагальнення стосуються окремих суб'єктивних прав, які реалізуються індивідуально. З числа тих прав, які реалізуються колективно, напевне найбільше порушень зазнає право на національну самореалізацію. Адже окупація може обмежувати можливості національних груп для самореалізації та культурного розвитку. Крім того, на окупованих територіях, як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільше посягань зазнають права менших. На тимчасово окупованих територіях можуть порушуватися права національних, етнічних або релігійних меншин через репресії та дискримінацію.

Варто додати, що тимчасова окупація територій загострює проблематику захисту прав мігрантів і біженців: Окупація може призвести до міграційних потоків, де люди можуть стати біженцями і потребувати міжнародного захисту та допомоги.

Резюмовано, що зарубіжні країни вживають різні заходи та підходи для вирішення цих проблем: а) дипломатичний тиск та міжнародні спроби вирішення конфлікту можуть сприяти відновленню прав людини на тимчасово окупованих територіях; б) міжнародні судові органи можуть надати юридичну оцінку ситуації та захистити права людини; в) гуманітарна допомога може полегшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання; г) захист прав національних меншин може сприяти культурному та мовному розвитку цих груп; д) мирні переговори і плани деокупації можуть забезпечити врегулювання конфлікту та гарантувати права населення; е) моніторинг прав людини допомагає документувати порушення і створює тиск на окупантів.

Ключові слова: тимчасово окуповані території, деокупація, місцеве самоврядування, муніципальне управління, муніципальне право, права людини.

Natalia MISHYNA

Doctor of Law, Professor, Researcher at SAGE Laboratory, University of Strasbourg, France; Professor at the Constitutional Law Department, National University Odessa Academy of Law, str. Akademichnaya, 2, Odessa, Ukraine, 65009

ORCID: 0000-0002-2357-3384

Scopus Author ID: 57215492292

DOI: 10.32782/LST/2023-3-2

To cite this article: Mishyna, N. (2023). Tymchasovo okupovani terytoriyi: zarubizhnyy dosvid zakhystu prav lyudyny [Temporarily occupied territories: foreign experience of human rights protection]. *Law. State. Technology*, 3, 11–15, doi: 10.32782/LST/2023-3-2

TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES: FOREIGN EXPERIENCE OF HUMAN RIGHTS PROTECTION

The purpose of the article is to summarize the foreign experience of human rights protection when it comes to temporarily occupied territories.

It is summarized that in the legal literature, based on the study of the experience of foreign countries, it is stated that a number of serious constitutional and legal problems related to human rights arise in the temporarily occupied territories. Among these rights, the right to life and safety, freedom of expression, the right to a fair trial, the right to freedom and personal integrity, the right to education, the right to medical care, the right to work and social protection are considered to be appropriate. The author emphasizes that these generalizations refer to individual subjective rights that are exercised individually. Among the rights that are exercised collectively, the right to national self-realization is probably the most violated. After all, occupation can limit the opportunities of national groups for self-realization and cultural development. In addition, in the occupied territories, as the experience of foreign countries shows, the rights of the smaller ones are the most encroached upon. In the temporarily occupied territories, the rights of national, ethnic or religious minorities may be violated due to repression and discrimination. It should be added that the temporary occupation of territories exacerbates the problem of protecting the rights of migrants and refugees: Occupation can lead to migration flows, where people can become refugees and need international protection and assistance.

It is summarized that foreign countries use various measures and approaches to solve these problems: a) diplomatic pressure and international attempts to resolve the conflict can contribute to the restoration of human rights in the temporarily occupied territories; b) international judicial bodies can provide a legal assessment of the situation and protect human rights; c) humanitarian aid can alleviate the humanitarian consequences of the conflict and help resolve constitutional and legal issues; d) protection of the rights of national minorities can contribute to the cultural and linguistic development of these groups; e) peace negotiations and de-occupation plans can ensure the settlement of the conflict and guarantee the rights of the population; f) human rights monitoring helps document violations and puts pressure on the occupiers.

Key words: temporarily occupied territories, deoccupation, local self-governance, municipal management, municipal law, human rights.

Постановка проблеми. Дослідження питань тимчасово окупованих територій має велику актуальність для української юридичної науки з ряду причин. Основною з них є та, що на сучасному етапі частина території країни тимчасово окупована. Цей конфлікт породжує багато юридичних питань, пов'язаних зі статусом цих територій, правами людини, гуманітарним правом і правами національних меншин. На сучасному етапі розвитку держави та суспільства важливим науковим завданням є аналіз того, як права людини і гуманітарне право застосовуються на тимчасово окупованих територіях, і як забезпечити їх захист і виконання.

З метою здійснення такого аналізу варто залучати до досліджень не лише фахівців з конституційного права, але й з інших сфер. Адже важливим аспектом є плани відновлення і реінтеграції тимчасово окупованих територій в структуру України. Це стосується економічного розвитку, соціальних програм і правової реабілітації. Дослідження цих питань може сприяти розробці стратегій для досягнення мирного врегулювання конфлікту та забезпеченню сталої стабільності в регіоні.

Отже, дослідження питань тимчасово окупованих територій має велике значення, у тому числі, для розв'язання проблем, які стосуються прав людини, міжнародного права та міжнародних відносин. Воно сприяє створенню науково

обґрунтованих рішень та політик для подолання цієї складної ситуації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання тимчасово окупованих територій неодноразово були у центрі уваги дослідників. Багато вчених і юристів публікували книги та монографії про міжнародне право та конфлікти, включаючи питання тимчасово окупованих територій. Наприклад, книга "*The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*" може бути корисною для поглибленого вивчення цієї теми. З числа дослідників-правознавців, які звертались до проблем тимчасово окупованих територій в Україні, слід відмітити Дж.Гараджаєва (Qaracayev, 2022 (2)), Ю.О.Легезу (Легеза, 2017, Leheza, 2022), Н.В. Мішину (Mishyna, 2022; Mishyna, 2023) та інших. Однак, попри наявні дослідження, у публічному праві існує потреба актуалізувати відповідні розробки з урахуванням умов сьогодення.

Метою статті є узагальнити зарубіжний досвід захисту прав людини, коли йдеться про тимчасово окуповані території.

Основний текст. Закон України від 15 квітня 2014 року «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» визначив, що «тимчасово окупована територія» є невід'ємною частиною території України, на яку поширюється дія Конституції та законів України, а також між-

народних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Однак, тимчасово окуповані території не є виключно українським феноменом.

В Європі є приклад Косово. Він має доволі високий ступінь релевантності для України тому, що, по-перше, Косово є державою, яка знаходиться у Європі, та, по-друге, події на спірних територіях відбувались доволі нещодавно, у XXI столітті.

Оголошення незалежності Косово від Сербії стало результатом тривалих переговорів, конфліктів і турбулентностей, які охопили Балкани в минулому столітті. Відзначимо, що Косово було однією з автономних провінцій Сербії і місцем, де історично корінні албанські мешканці жили поряд з сербами. Варто нагадати, що Косово (Косівська Республіка) оголосило незалежність від Сербії в 2008 році. Ця подія стала предметом спору між різними державами; спір точився навколо питань статусу Косово. На сучасному етапі Косово фактично контролює свою територію, але Сербія та інші держави не визнають його незалежність.

Ще одним прикладом може слугувати приклад Ізраїлю і Західного берега річки Йордан. Питання статусу Західного берега річки Йордан та східного Єрусалиму є джерелом конфлікту між Ізраїлем та Палестинською автономією. Міжнародна спільнота пропонує різні механізми та рішення для врегулювання цього конфлікту. Ситуація на Західному березі річки Йордан і східному Єрусалимі є однією з найскладніших та найконтроверсійніших у світі. Основні особливості здійснення державної влади та місцевого самоврядування в цьому регіоні включають:

- наявність двох територій, які вважаються окупованими: значна частина Західного берега контролюється Палестинською владою, в той час як деякі райони залишаються під ізраїльським контролем. Східний Єрусалим визнаний багатьма державами як окупована територія ізраїльськими силами, але Палестинська автономія також претендує на цей район як частину свого майбутнього столиці. При цьому:

- на Західному березі функціонує Палестинська влада, яка керує деякими аспектами місцевого самоврядування, включаючи освіту, охорону здоров'я та інфраструктурні проекти;

- Ізраїль залишає під своїм контролем важливі сфери, такі як безпека і оборона, що впливає на життя населення на Західному березі;

- особливий статус столичного міста – Єрусалиму;

- наявність різних інтересів у регіоні, внаслідок чого міжнародна спільнота, включаючи

ООН та країни, які виступають гарантами та посередниками, регулярно спрямовує зусилля на вирішення конфлікту (пропонуються мирні переговори, плани врегулювання та міжнародні наглядові місії);

- наявність системи обмежень і блокади на Західному березі і в Східному Єрусалимі, які впливають на свободу руху населення і торгівлю.

Загальний статус і управління в регіоні Західного берега та Східного Єрусалиму протягом десятиріч залишається однією з ключових проблем у цьому конфлікті, і питання державної влади і місцевого самоврядування лишаються складними і невирішеними на даний момент. Це впливає на захист прав і свобод людини і громадянина.

В юридичній літературі на підставі дослідження досвіду зарубіжних країн констатується, що на тимчасово окупованих територіях виникає ціла низка серйозних конституційно-правових проблем, які стосуються прав людини. Ось деякі з них:

1. Право на життя і безпеку: Окупація може призвести до загрози життю та безпеці мешканців цих територій через можливі воєнні дії, репресії та інші негативні наслідки конфлікту.

2. Свобода вираження: Окупація може обмежити свободу слова та доступ до інформації, що впливає на право людини на свободу вираження думок та інформаційну свободу.

3. Право на справедливий суд: Окупація може призвести до порушень права на справедливий суд, оскільки місцеві суди можуть функціонувати під контролем окупаційної сили та не гарантувати незалежного та справедливого судочинства.

4. Право на свободу та особисту недоторканність: Можливі масові арешти, незаконні ув'язнення та поганий стан умов утримання можуть порушувати право на свободу та особисту недоторканність.

5. Право на освіту: Заборона або обмеження надання освіти на мові меншин або відсутність доступу до освітніх установ можуть порушувати право на освіту.

6. Право на медичну допомогу: Обмеження доступу до медичної допомоги та гуманітарної допомоги може порушувати право на здоров'я та життя.

7. Право на працю і соціальний захист: Зміна умов праці та соціального захисту населення на окупованих територіях може призвести до порушення цих прав.

Ці узагальнення стосуються окремих суб'єктивних прав. Варто підкреслити, що здебільшого ці права реалізуються індивідуально.

З числа тих прав, які реалізуються колективно, напевне найбільше порушень зазнає право на національну самореалізацію. Адже окупація може обмежувати можливості національних груп для самореалізації та культурного розвитку.

Крім того, на окупованих територіях, як свідчить досвід зарубіжних країн, найбільше посягань зазнають права менших. На тимчасово окупованих територіях можуть порушуватися права національних, етнічних або релігійних меншин через репресії та дискримінацію.

Варто додати, що тимчасова окупація територій загострює проблематику захисту прав мігрантів і біженців: Окупація може призвести до міграційних потоків, де люди можуть стати біженцями і потребувати міжнародного захисту та допомоги.

Ці конституційно-правові проблеми вимагають уваги та заходів як на національному, так і на міжнародному рівні для їх вирішення та захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях.

Способи вирішення конституційно-правових проблем на тимчасово окупованих територіях можуть варіюватися в залежності від конкретної країни, її конституційного ладу, історичних умов, а також міжнародного контексту. Однак існують деякі загальні підходи та механізми, які використовуються в багатьох зарубіжних країнах:

- дипломатичний тиск і міжнародні засоби (зазвичай міжнародні організації та інші країни можуть використовувати дипломатичний тиск на окупантів для вирішення конфлікту та захисту прав людини на окупованих територіях. Це може включати в себе введення санкцій, різного роду міжнародних медіаційних спроб, дипломатичні переговори тощо);

- міжнародні судові органи (звернення до міжнародних судових органів, таких як Міжнародний суд ООН, може бути використано для захисту прав людини на окупованих територіях і надання юридичних оцінок ситуації);

- гуманітарна допомога (забезпечення гуманітарної допомоги населенню на окупованих територіях може зменшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання, пов'язані з життям та здоров'ям цих людей);

- захист прав національних меншин (зарубіжні країни можуть активно захищати права національних, етнічних або релігійних меншин на окупованих територіях і сприяти їхньому культурному та мовному розвитку);

- мирні переговори та розвиток планів деокупації (розробка мирних планів деокупації та

врегулювання конфлікту може включати в себе утворення перехідних адміністративних структур, які гарантують права та самоврядування населенню на окупованих територіях);

- моніторинг прав людини (міжнародні організації і незалежні спостерігачі можуть здійснювати моніторинг ситуації прав людини на окупованих територіях та документувати порушення).

Варто підкреслити, що кожна ситуація унікальна, і методи вирішення конституційно-правових проблем можуть різнитися в залежності від обставин. Ефективність заходів також може бути обмежено політичними, військовими та іншими чинниками.

Загальний висновок полягає в тому, що тимчасова окупація територій завдає серйозних порушень прав людини і створює складні конституційно-правові виклики. Зарубіжні країни вживають різні заходи та підходи для вирішення цих проблем: а) дипломатичний тиск та міжнародні спроби вирішення конфлікту можуть сприяти відновленню прав людини на тимчасово окупованих територіях; б) міжнародні судові органи можуть надати юридичну оцінку ситуації та захистити права людини; в) гуманітарна допомога може полегшити гуманітарні наслідки конфлікту і допомогти вирішити конституційно-правові питання; г) захист прав національних меншин може сприяти культурному та мовному розвитку цих груп; д) мирні переговори і плани деокупації можуть забезпечити врегулювання конфлікту та гарантувати права населення; е) моніторинг прав людини допомагає документувати порушення і створює тиск на окупантів.

Важливо зауважити, що вирішення конституційно-правових проблем на окупованих територіях є складним завданням і вимагає спільних зусиль національних та міжнародних громадянських організацій, правозахисників і держав. Також необхідна постійна увага до ситуації і готовність адаптувати стратегії в залежності від змін у конфлікті та внутрішніх та міжнародних умовах.

Перспективи подальших конституційно-правових досліджень у сфері тимчасово окупованих територій і прав людини є важливими і мають широкий спектр можливих напрямків. Ось деякі з них: дослідження міжнародного права (аналіз міжнародних конвенцій, норм та прецедентів, які регулюють ситуації тимчасово окупованих територій, може допомогти зрозуміти міжнародні зобов'язання та стандарти, які повинні застосовуватися для захисту прав людини в цих обставинах); дослідження конституційного права (аналіз конституційних норм та практики у різних країнах, які

стикалися з проблемами тимчасово окупованих територій, може виявити специфічні підходи та рішення для захисту прав людини). Ці дослідження мають сприяти розвитку більш

ефективних стратегій та заходів для захисту прав людини на тимчасово окупованих територіях і сприяти міжнародній співпраці у цій сфері.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Mishyna N. V. Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Юридичний вісник*. 2023. № 3. С. 146-151.
2. Mishyna N. Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology And The European Court Of Human Rights' Case Koretskyu and Others v. Ukraine. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. Одеса, 2022. Т. 31. С. 57-63.
3. Qaracayev C. Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*. 2022. №3. С. 135-138.
4. Qaracayev C. Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2022. № 57. С. 24-27.
5. Легеза Ю.О. Забезпечення без-пеки використання природних ресурсів в умовах адміністративно-правового режиму антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 75–79.
6. Leheza Yu.O. Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №7. С. 522-524.

REFERENCES:

1. Mishyna, N. V. (2023) Role of local and regional authorities in the implementation of ECtHR judgments: bibliographical review. *Law Herald* (3), 146-151.
2. Mishyna, N. (2022). Ukrainian Legislation on Associations: Constitutional Axiology and The European Court of Human Rights' Case Koretskyu and Others v. Ukraine. *Scientific works of the National University "Odesa Law Academy"*, 31, 57-63.
3. Qaracayev, C. (2022). Axiological Function of The Constitutional Court of The Republic of Azerbaijan. *Juris Europensis Scientia*, 2022(3), 135-138.
4. Qaracayev, C. (2022). Local Self-government in the Republic of Azerbaijan: Problems of the Administrative Supervision. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Ser.: Jurisprudence*, 57, 24-27.
5. Leheza, Yu.O. (2017). Zabezpechennya bez-peky vykorystannya pryrodnykh resursiv v umovakh administratyvno-pravovoho rezhymu antyterorystychnoyi operatsiyi na terytoriyi Donets'koyi ta Luhans'koyi oblastey Ukrayiny [Ensuring the safety of the use of natural resources in the conditions of the administrative and legal regime of the anti-terrorist operation in the Donetsk and Luhansk regions of Ukraine] *Carpathian Legal Gazette*, 2, 75–79 [in Ukrainian].
6. Leheza, Yu.O. (2022). Public environmental funds as a source of the formation of local budgets of Ukraine. *Legal scientific electronic journal*, 7, 522-524.

This project has received funding through the MSCA4Ukraine project, which is funded by the European Union.